

SUOMALAISEN
LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA
C-SARJA N:o 9

Yhteiskirjapaino Oy, Helsinki 1972

ISBN — 951 — 26 — 0000 — 5

ISBN 978-951-855-877-7 (PDF)

ARS BONI ET AEQUI

JUHLAJULKAISU
Y. J. HAKULISEN
70-VUOTISPÄIVÄNÄ
21. 1. 1972

TRADITION OCH DYNAMIK INOM UTLÄMNINGSRÄTTEN

BJÖRN NYBERGH

Det är som nyss gått till ända kan för Finlands del sägas utgöra en milstolpe i vad angår den internationella rättshjälpen, närmast den straffprocessuella. Den 1 januari 1971 trädde nämligen den nya lagen om utlämning för brott¹ i kraft, och den 12 därpå följande maj anslöts Finland till den europeiska utlämningskonventionen.² Dessa händelser markerar samtidigt upptakten till en dynamisk utveckling inom den övriga internationella rättshjälpens område. Emedan hithörande frågor endast sällan behandlats inom den juridiska litteraturen hos oss, torde de vara förtjänta av att här ägnas någon uppmärksamhet.

I Allmänt

a) Definition och avgränsning

Utlämning för brott (extradition) innebär utlämning av för brott misstänkt eller dömd person från en stat till en annan för att åtalas eller avtjäna straff eller liknande påföljd.³ För att undvika för-

¹ L. 7. 7. 1970/456 (cit. utlämningslagen); Regeringens proposition nr 3/1970 Rd. (cit. Reg.prop.).

² Denna multilaterala konvention antogs den 13 december 1957 i Paris och trädde för Finlands del i kraft den 10. 8. 1971 (F. 5. 8. 1971/640 och Fördr. Ser. nr 32/71).

Ang. ett tidigare försök att få till stånd en multilateral utlämningskonvention (*Harvard Law School's* förslag), se *Soukka* i *Defensor Legis* 1935 s. 421.

³ Jfr. Rapport général provisoire sur la question IV pour le Xe Congrès international de droit pénal du 29 septembre au 5 octobre 1969 à Rome (cit. Rapport général) I: «L'extradition est un acte d'assistance judiciaire interétatique en matière pénale qui vise à transférer un individu pénalement poursuivi ou condamné du domaine de la souveraineté judiciaire d'un Etat à celui d'un autre Etat» (*Revue Internationale de Droit Pénal*, Paris 1968, cit. *Revue Internationale*, s. 788).

växling med ett annat rättsinstitut, nämligen överförande av verkställighet av straffdomar, bör väl tilläggas, att sagda avtjänande avser i mottagarstaten^{3a} ådömd påföljd.⁴

Från utlämningsinstitutet bör ytterligare särskiljas förpassning eller utvisning av utlänning eller avvisande av utlänning vid gränsen, ävensom återförande av förrymda sjömän.⁵

b) Historisk översikt

Under äldre tider ansågs det i allmänhet icke behövligt att kräva utlämning av förbrytare. Genom att de lämnat landet hade man ju blivit av med dem, och samtidigt hade de straffat sig själva med ett särskilt under då rådande förhållanden strängt straff nämligen landsförvisning. I vissa fall utlämnades likväl förbrytare redan under antiken och medeltiden, men detta skedde icke i stöd av rättsregler utan av statspolitiska skäl.⁶ Föremål för utlämning var huvudsakligen politiska flyktingar, som intrigerat mot härskaren i sitt hemland.

I och med att samfärdseln började utvecklas på 1700-talet blev det klart, att även reglerna för utlämning måste ändras. Det kunde ju icke anses vara förenligt med rationell rättsvård, att en förbrytare genom överskridande av en statsgräns kunde undandraga sig påföljderna av brott. Ungefär samtidigt började den uppfattningen göra sig gällande, att utlämning icke borde beviljas för politiskt brott. Ett i egentlig mening rättsligt institut blev utlämning för brott först på 1800-talet.⁷

^{3a} Med termen 'mottagarstat' avses stat som mottager utlämnad person.

⁴ Reg.prop. s 2. Betr. definitionen av utlämning för brott har man internationellt sett icke kunnat nå enighet i alla detaljer (se Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1969, cit. ZStrW, s. 202—206, jfr *Vogler* i samma tidskrift s. 164). Klart synes dock vara, att man icke önskar hänföra överförande av verkställighet av straffdomar ('transfer of enforcement') till extraditionsinstitutet (se Explanatory Report on the European Convention on the International Validity of Criminal Judgments, Strasbourg 1970, cit. Expl.Rep.II. Se även under III vid not 40).

⁵ Utlänningsförordningen 25. 4. 1958/187 23, 34 och 35 §§; sjömanslagen 30. 6. 1955/341 52 §.

⁶ *Grützner*, ZStrW s. 121. I texten ovan avses närmast den västerländska utvecklingen. Kaldéerna, egyptierna och kineserna utvecklade redan under gamla tiden utlämning till ett komplicerat institut, som byggde på mellanstatliga avtal. I överensstämmelse därmed ansåg tidigare västerländska auktoriteter på området, bland dem *Grotius*, att det förelåg en verklig förpliktelse för staterna att utlämna förbrytare. Denna åsikt vann likväl icke insteg inom samtidens praxis (se *Bassiouni* i *Wayne Law Review* 1969, cit. WLR, s. 733 f.).

⁷ Se NJA 1913 II s. 322.

c) Utlämningsrättens ratio

I våra dagar anses utlämningsrättens ratio vara densamma som för rättshjälp överhuvud, nämligen staternas gemensamma intresse av att *undertrycka brottsligheten*.⁸ Detta syftemål skulle bäst uppnås genom ett möjligast effektivt förfarande, genom vilket utlämning i vidast möjliga mån skulle beviljas. Mot förenämnda intresse bryter sig emellertid ett annat, som delvis verkar i motsatt riktning, nämligen *rättsskyddsintresset*. Av allmänmänskliga skäl anses, att en stat icke bör medverka till att någon i en främmande stat utsättes för ett straffprocessuellt förfarande av väsentligt lägre standard än straffprocessen i det egna landet. Dessutom blir den sistnämnda staten vanligen tvungen att för säkerställande av utlämningen själv vidtaga en straffprocessuell åtgärd av ingripande natur, nämligen häktning eller motsvarande frihetsberövande. Detta understryker ytterligare kravet på rättsskydd.⁹ Avfattandet av regler för utlämning och deras tillämpning blir sålunda i hög grad en kryssning mellan Scylla och Charybdis.¹⁰

d) Förhållandet mellan utlämningslagen och -avtal

I utlämningslagen fastställs förutsättningarna för utlämning. Om dessa föreligger, kan utlämning alltså ske. Någon förpliktelse att utlämna föreligger likväl icke i dessa fall. Utlämningsmyndigheten, hos oss justitieministeriet, är bunden av de i lagen uppställda förutsättningarna men, om dessa föreligger, har myndigheten fri prövningsrätt att antingen bifalla eller avslå en utlämningsbegäran (*diskretionär prövningsrätt*).¹¹

⁸ Reg.prop. s. 2; Kungl.Maj:ts prop. nr 156/1957, Stockholm (cit. Sv. prop.) s. 15 och 29; Explanatory Report on the European Convention on Extradition, Strasbourg 1969 (cit. Expl. Rep. I) s. 10; Bassiouni i WLR s. 734 f.

Förekomsten av ett dylikt gemensamt intresse har dock även bestritts, se *Wise* i WLR s. 710. Enligt *Wise* skulle staterna ha intresse av att utlämna förbrytare för att i utbyte kunna ernå överenskommelse om att i motsvarande fall få brottslingar utlämnade till sig.

Mest uppenbart är staternas gemensamma intresse av att undertrycka brottsligheten i fråga om de s.k. v ä r l d s b r o t t e n. Traditionella världsbrott är myntbrott (se utlämningslagens 4,4 §) och vit slavhandel. Från senare tid åter kan nämnas folkmord ('genocide'). I våra dagar har världsbroten erhållit förnyad aktualitet till följd av den tilltagande terrorismen (flygplanskapningar, kidnappning av diplomater) och narkotikabrotten. Angående världsbrott i övrigt, se *Hakulinen* i Defensor Legis 1963 s. 254 ff.

⁹ Se *Schultz* i Legal Aspects of Extradition among European States, Strasbourg 1970 (cit. Legal Aspects) s. 13.

¹⁰ Reg.prop. s. 2; Sv.prop. s. 15.

¹¹ Utlämningslagens 1—11 och 14 §§; Reg.prop. s. 1.

Utlämningsmyndigheten är bunden av HD:s utlåtande därom, huruvida utlämning lagligen kan ske, om utlåtande på begäran av vederbörande person eller ex officio inbegärts (utlämningslagens 16 och 17 §§).

Enligt nordisk rättsuppfattning vore det önskvärt, att samtliga utlämningsärenden skulle avgöras enbart med stöd av staternas interna lagar¹² på samma sätt som de nordiska länderna reglerat utlämningsväsendet sinsemellan.¹³ Utlämningsärendena skulle då kunna handläggas som rena kriminalfall, vilket de ju i själva verket är. Därvid skulle endast ändamålsenlighets- och rättsskyddssynpunkter tillerkännas relevans. Man skulle i princip ställa sig villig till en begäran om utlämning men skulle likväl ha rätt att i det enskilda fallet efter fri prövning avslå densamma.

I motsats härtill anses ännu allmänt, att den utlämnande statens suveränitet skulle otillbörligt åsidosättas, om denna icke av den mottagande staten kan påräkna bifall till egna utlämningsframställningar i motsvarande fall. Man kräver renodlad reciprocitet, man utlämnar för att få utlämnat till sig (*»do ut des»*).¹⁴

Trots omvärldens krav på reciprocitet skulle man självfallet kunna sköta de fall, där fråga är om utlämning från vårt land, enbart med stöd av utlämningslagen. Vår interna lag kan likväl ej ge några garantier för att andra stater i sin tur till Finland utlämnar förbrytare som flytt härifrån. För att möjliggöra detta har även Finland sett sig nödsakat att komplettera lagen med utlämningsavtal. Därvid kräves enligt internationell praxis, att parterna för binder sig att iakttaga reciprocitet. Detta har genomförts sålunda, att avtalsparterna avstått från sin diskretionära prövningsrätt och förpliktat sig att utlämna, för den händelse de i avtalet nämnda förutsättningar är förhanden. Dessa åter kan sägas utgöra en sammansmältning av de förutsättningar för utlämning som uppställts i avtalsparternas interna lagar.^{14a}

¹² Reg.prop. s. 2; Sv.prop. s. 19.

¹³ För Finlands del: se L om utlämning för brott Finland och de övriga nordiska länderna emellan 3. 6. 1960/270. De internordiska utlämningsärendena skall fortfarande regleras av de särskilda internordiska lagarna.

¹⁴ Se Rapport général II A. 1: »La principe de la réciprocité consiste pour l'Etat requis à exiger, avant de se prononcer sur la demande d'extradition, un engagement formel de l'Etat requérant garantissant qu'il est disposé à accueillir favorablement une demande d'extradition du même genre.» Betydelsen av uttrycket 'même genre' har av Schultz i vad angår utlämning för anställande av åtal preciserats sålunda, att överensstämmelsen bör avse brottet och de personliga förhållandena ('the same offences' 'the same personal qualities') (Legal Aspects s. 10).

^{14a} Utlämningsavtalen har såväl under den tidigare som tillsvidare under den nya utlämningslagens giltighetstid försatts i kraft inom Finland medelst förordning. Avtalen har icke ansetts höra till lagstiftningens område (RF 33 §), emedan man i dem icke överträtt de gränser, inom vilka utlämning enligt lagen får ske. Man har visserligen därvid avstått från de ovan nämnda möjligheterna till fri prövning. Denna har emellertid icke uppfattats som en rättsfråga utan har ansetts vara av administrativ och politisk natur (Lagutskottets betänkade nr 6/1921 Rd.). Ehuru skyldighet att utlämna enligt traktat sålunda icke utgör en i lag fastställd förpliktelse, innebure dess underlåtande likväl kränkning av internationell rätt (Reg.prop. nr 3/1921 Rd.; jfr Kaira, Suomen valtiosopimukset, Helsingfors 1932. s. 150 f.).

Utlämningslagen har sålunda tvenne funktioner. *Dels* innehåller den fullständiga regler för avgörandet av enskilda utlämningsfall då avtal icke föreligger, *dels* utgör den en bindande ram för myndigheterna vid ingående av utlämningsavtal.

De utlämningsavtal, som Finland ingått under den tidigare utlämningslagens giltighetstid, utgöres av bilaterala traktater, vilka enligt den nya lagens bestämmelser förblir i kraft tills de förnyas.¹⁵ Under den nya utlämningslagens giltighetstid har Finland tillsvidare blott anslutit sig till den europeiska utlämningskonventionen.

Den europeiska konventionen är uppbyggd huvudsakligen på samma sätt som utlämningslagen. Den inledes sålunda med en generell bestämmelse om möjligheterna att utlämna för brott. I motsats till vad som är förhållandet enligt lagen ålägges emellertid parterna skyldighet att utlämna, såvida annat icke framgår av de efterföljande artiklarna. I dessa uppräknas de fall, i vilka parterna har rätt att avslå en begäran om utlämning. Till den del dessa bestämmelser avviker från stadgandena i utlämningslagen, har Finland medelst förbehåll bringat konventionen i harmoni med sin interna lagstiftning. Därigenom har de i konventionen uppräknade utlämningsföresättningsarna till nödiga delar modifierats så att de dels gjorts överensstämmande med, dels snävare än vad som gäller enligt lagen. I det sistnämnda fallet kan finsk myndighet, ifall utlämningskyldighet icke föreligger enligt konventionen men möjlighet att utlämna likväl är förhållande enligt lagen, genom fri prövning antingen bifalla eller avslå utlämningsbegäran.¹⁶

e) Reciprocitetsprincipens uppluckring

Gentemot ett fasthållande vid reciprocitetsprincipen i dess extrema form¹⁷ har framhållits, att reciprocitetskravet borde lindras åtminstone i så måtto, att en stat, som bifaller en begäran om utlämning, skulle åtnöja sig med att mottagarstaten — i stället för att i sin tur i motsvarande fall utlämna till den först nämnda staten — skulle förplikta sig till en ekvivalent prestation. Detta skulle närmast innebära förpliktelse att inleda ett straffprocessuellt förfarande mot den vars utlämning begärts.¹⁸

En ännu bättre lösning vore enligt vårt förmenande, att de stater,

¹⁵ En uppräknning av dessa avtal ingår i Reg.prop. s. 1. Avsikten är, att de avtal, som anses behövliga, förnyas så snart som möjligt så att de överensstämmer med den nya utlämningslagens bestämmelser. Särskilt med de anglosaxiska länderna bör nya avtal ingås, emedan dessa länder icke utlämnar för brott, om icke avtal föreligger.

¹⁶ Se även *Riben*, Om utlämning för brott. Stockholm 1968 (stencilerad) s. 8 ff.

¹⁷ Se ovan under I. d vid not 14.

¹⁸ Se *Schultz* i *Legal Aspects* s. 11: ». . . the principle of reciprocity must be maintained, although in modified form, for extradition treaties as this

vilka vidhåller kravet på reciprocitet, som sådan skulle godtaga, att mottagarstaten i princip vore beredd att utlämna i motsvarande fall men därvid likväl skulle förbehålla sig rätt att efter fri prövning i det enskilda fallet vägra utlämning.

Den nya finska utlämningslagen uppställer ej något reciprocitetskrav. Detta överensstämmer med finsk utlämningspraxis före den nya lagens tillkomst¹⁹ samt med uppfattningen i de övriga nordiska länderna.

II Centrala frågor inom utlämningsrätten

a) Översikt av utlämningsförutsättningarna

Utlämningslagen är uppbyggd så, att utlämning för brott är tillåten, ifall icke i lagen särskilt nämnt förbud föreligger. Utlämningshindren kan hänföra sig A) till den *person* vars utlämning begärs, B) till *brottet*,²⁰ C) till *straffet* samt D) till *processuella* och slutligen E) till *övriga* omständigheter.

Till gruppen A hör förbud att utlämna finsk medborgare (lagens 2 §) samt i vissa ömmande fall unga, åldringar och svårt sjuka samt även andra personer (8 §).

Gruppen B innefattar förbud att utlämna, ifall icke gärningen

is the only way of ensuring recognition of the principle of the states' mutual right to equality. As the fundamental basis of the contractual law of extradition, reciprocity must be taken to have the meaning of equivalence in substance and not the formal equality of facilities. Thus the obligation to take proceedings against a national whose extradition has been refused is considered as equivalent to the extradition of that national». Regeln kan anses ha sitt ursprung i den av *Grotius* rekommenderade maximen »*aut dedere aut punire*» (»antingen utlämna eller bestraffa»).

Tendensen i riktning mot en försiktig uppluckring av den stränga reciprocitetsregeln var även märkbar vid den internationella straffrättkongressen i Rom 1969. I den därvid uppgjorda sammanfattningen sågs bl.a.: »Reciprocity is not imposed by the exigences of justice. It is desirable that reciprocity should cease to be a rigid rule in the law of extradition» (Conclusions of the Tenth Congress of International Criminal Law, Rome 1969, cit. Conclusions, s. 8).

Den nyss nämnda modifierade reciprocitetsprincipen har i begränsad omfattning kommit till uttryck i bl.a. den europeiska utlämningskonventionens 6 art. och i 7 art. konventionen om förhindrande av olagligt besittningstagande av luftfartyg (intagen i Reg.prop. nr 71/1971 Rd.).

¹⁹ 1922 års utlämningslag (43/22), som tidigare var gällande, innehåller icke heller något uttryckligt reciprocitetskrav. Man synes likväl i enlighet med tidens krav ha förutsatt att reciprocitet skulle iakttas. Utförligare härom, se *Heinonen* i *Revue Internationale* s. 536 samt s. 792 och 793, not 38 samt Reg.prop. nr 3/1921 Rd. s. 2.

²⁰ Att brottet begåtts på den utlämnande statens område utgör icke längre något absolut hinder för utlämning (utlämningslagens 3 §).

är straffbelagd i såväl den utlämnande som den mottagande staten (1 och 4 §§), och om icke ifrågavarande persons skuld till brottet är åtminstone sannolik (9 §). Vidare hör hit förbud mot utlämning för militära (5 §) och politiska brott (6 §).^{20a}

Till gruppen C hänföres förbud mot utlämning för brott som icke är av viss svårhetsgrad (4 §) och för verkställighet av dödsstraff (12 §)²¹ eller annat omänskligt straff (8 §).

Till de under D nämnda hindren räknas preskription av åtalsrätten eller av straffverkställigheten eller given dom för gärningen (10 §) samt här anhängig rättegång för annat brott eller pågående straffverkställighet (11 §).

Övriga utlämningshinder (E) är, att den som begärs utlämnad löper risk att efter utlämningen utsättas för förföljelse (7 §) eller att utlämning i andra än de redan omnämnda fallen av humanitära orsaker vore oskälig (8 §).

I anslutning till den givna översikten skall några huvudprinciper, som hänför sig till utlämningsföretsättningar, upptas till behandling.

b) Kravet på ömsesidig kriminalisering

En av huvudföretsättningar för utlämning har sedan gammalt varit, att den gärning, för vilket åtgärden begäres, är kriminaliserad i såväl den begärande som den utlämnande staten. Även den nya utlämningslagen intar denna ståndpunkt (1 och 4 §§). Att gärningen bör vara straffbelagd *in concreto* i den begärande staten följer av sakens natur. Detta innebär, att företsättningar för väckande av åtal och dömande till påföljd för det brott, som avses i utlämningsframställningen, bör föreligga. Ifall allvarligt tvivel härom icke uppstår, får den utlämnande staten förlita sig på den begärande statens bedömning av fallet och på den utredning som medföljer framställningen, om den uppfyller i utlämningslagen 13 § uppställda krav.^{21a}

^{20a} Den gällande uppfattningen har varit, att endast brott, vilka enligt en *objektiv* måttstock kan bedömas som politiska, utesluter utlämning (*Sjöström* i *Lakimies* 1934 s. 65). Numera kan emellertid iakttagas en tendens att i vissa fall såsom politiska brott anse även förbrytelser, där endast motivet är politiskt. Utförligare om sådana *subjektivt* politiska brott, se *Foighel* i festskrift til Stephan Hurwitz, Köpenhamn 1971, s. 248.

²¹ Detta utlämningshinder är enligt lagens systematik intaget i stadgandet om till utlämningsbeslut anknutna villkor och icke bland de egentliga utlämningsföretsättningar.

^{21a} Se *Conclusions* s. 8, *Schultz* i *Legal Aspects* s. 13 och *Sv.prop.* s. 45 och 115. — Kravet på ömsesidig kriminalisering är en allmän princip inom internationell straffrätt. Den har kommit till uttryck i de rättshjälpskonventioner, som åsyftar allvarligare ingrepp i individens rättsfär. Sådana är bl.a. de europeiska konventionerna om domars rättsverkan och överförande av åtal (förslag). Se vidare om dessa nedan under III vid not 43.

Kravet på att gärningstypen, alltså icke nödvändigtvis som sådan, skall vara kriminaliserad i den utlämnande staten motiveras åter med de synpunkter som nämnts under punkt I.c. Att gärningstypen skall vara kriminaliserad har i utlämningslagen uttryckts så att gärningen, om den under motsvarande förhållanden begåtts i Finland, skall vara att betrakta som brott (4 §).²²

Gärningen bör i Finland betraktas som brott även i den bemärkelsen, att någon allmän straffrihetsgrund icke får föreligga. För gärning begången av uppenbart sinnessjuk person, som enligt SL 3:3 vore straffri, kan utlämning t.ex. icke komma i fråga.²³ Även härvid bör man nöja sig med ett summariskt förfarande och i regel stöda sig på de handlingar som medföljer utlämningsframställningen, möjligen kompletterade med införskaffad tilläggsutredning (utlämningslagens 15,4 §). Det är icke förenligt med lagens mening att i detta sammanhang inleda en omfattande procedur för att t.ex. utreda, huruvida brottet begåtts i sådant nödvärn som föranleder straffrihet (jfr II.c. 2 st.).

c) Brottets svårhetsgrad

Utlämningsförfarandet är både komplicerat och kostsamt. För den som skall utlämnas medför det även lidanden närmast i form av frihetsberövande. Därför anses det ej heller vare sig ändamålsenligt eller skäligt att utlämna för bagatellartade förbrytelser. Sålunda utgör enligt utlämningslagens 4 § en förutsättning för utlämning, att gärningen motsvarar brott, för vilket enligt finsk lag kan följa strängare straff än frihetsstraff i ett år.

Det straff som här avses är *straffmaximum in abstracto*.²⁴ Orsaken här till står att finna i utlämningsförfarandets karaktär av förprocessuell åtgärd. Den egentliga processen äger ju rum i mottagarstaten, där all bevisning förebringas och påföljden fastställs, ifall svaranden icke helt frikännes. Under det förprocessuella skedet kan man därför s.a.s. nöja sig med en grövre sikt. Det är inte heller önskvärt att föregripa huvudförhandlingen. Ofta vore det dessutom inte ens praktiskt genomförbart att få hit vittnen och annan bevisning från mottagarstaten, där brottet i regel begåtts.

²² Jfr Sv.prop. s. 44. Se även *Karle* i *Legal Aspects* s. 54 f. Ett brott mot valutabestämmelserna i den begärande staten kan exvis föranleda utlämning, om motsvarande gärning riktad mot den utlämnande statens valutabestämmelser är kriminaliserad.

²³ Jfr NJA 1913 II s. 333; den nya finska utlämningslagen överensstämmer på denna punkt med 1922 års utlämningslag, vilken åter byggde på den då gällande svenska utlämningslagen. Se även *Karle* i *Legal Aspects* s. 55 och *Riben* a.a. s. 38 ff. Jfr *Grützner* i *ZStrW* s. 126 och *Conclusions* s. 9.

²⁴ Utlämningslagens 4 §, jfr *Heinonen* i *Revue Internationale* s. 538. Den nya utlämningslagen avser icke att på denna punkt åstadkomma någon förändring i den tidigare rätten. Se även NJA 1913 II s. 333.

d) Framställande av bevisning i skuldfrågan

Utgående från vad som nyss sagts om utlämningsförfarandets förprocessuella natur förbjuder den kontinentala rätten framställande av bevis i den utlämnande staten rörande skuldfrågan.²⁵ Den tidigare lagstiftningen i Norden intog samma ståndpunkt. Därvid förutsattes att det avgörande, som låg till grund för begäran om utlämning (dom eller häkttningsbeslut), givits av judiciell myndighet, om icke genom avtal annorlunda överenskommits.

I de anglosaxiska länderna däremot föregås avgörandet i ett utlämningsärende av ett rätt fullständigt rättsligt förfarande, i vilket den vars utlämning begärs kan prestera motbevisning. För att utlämning skall kunna beviljas måste utredning ha förebragts om, att personen i fråga på sannolika skäl misstänkes för brottet.²⁶

Den nya finska utlämningslagen står i huvudsak på samma ståndpunkt som den kontinentala rätten men har dessutom, i likhet med de övriga nya nordiska utlämningslagarna, upptagit element från anglosaxisk rätt. Jämlikt utlämningslagen bör man sålunda i allmänhet godtaga det beslut av behörig myndighet i den begärande staten som åtföljer utlämningsframställningen. Detta gäller särskilt avgörande av judiciell myndighet. Enligt beslutet skall åtminstone sannolik skuld till gärningen föreligga. Internationellt sett varierar likväl trovärdigheten även av domstolsavgöranden avsevärt. Man kan därför icke helt utesluta möjligheten av att ett kritiklöst accepterande av dylika beslut kan leda till, att en uppenbart oskyldig person utlämnas och som följd därav bestraffas för ett brott som han icke begått. Den vars utlämning begärs skall därför ha möjlighet att prestera bevis i skuldfrågan. Utredning får även införskaffas av finsk myndighet. Om den avsedda personens skuld därefter icke framstår såsom åtminstone sannolik, bör utlämning vägras (se även under punkt II.e vid not 36 a).²⁷

e) Humanitetsklausul

Delvis som en följd av rasförföljelserna under andra världskriget har i nyare utlämningslagar och -avtal intagits förbud mot utlämning, om vederbörande löper risk att i mottagarstaten utsättas för förföljelse. En sådan bestämmelse ingår även i de nya

²⁵ Se *Grützner* i ZStrW s. 126.

²⁶ Se *Wise* i WLR s. 726: „The underlying idea is that there must be ‘such reasonable ground to suppose him guilty as to make it proper that he should be tried’ ”.

²⁷ Reg.prop. s. 5; utlämningslagens 9 och 15, 4 §§ jfd m. 8 §. Möjligheten att i vissa fall införskaffa utredning i skuldfrågan förutsättes även i förarbetena till den europeiska utlämningskonventionen (Expl.Rep. I s. 10 f.). Finland har gjort förbehåll härom.

nordiska utlämningslagarna och i den europeiska utlämningskonventionen.²⁸

Då Sverige som första nordiska land stiftade sin nya utlämningslag år 1957 beslöts det, att nämnda förföljelseklausul skulle kompletteras med förbud mot utlämning, när denna åtgärd på grund av personliga omständigheter såsom hög ålder eller svår sjukdom enligt svensk rättsuppfattning skulle framstå som särskilt inhuman.²⁹

Under de samnordiska överläggningar, som föregick stiftandet av Danmarks och Finlands nya utlämningslagar³⁰ ansågs det, att möjligheten att av humanitära skäl vägra utlämning borde utvidgas till att omfatta även andra än rent personliga faktorer hos den som begärs utlämnad. Stadgandet i den finska lagen erhöll sedan ett sådant vidare innehåll. Utlämning får sålunda ej beviljas, om den på grund av vederbörandes personliga förhållanden eller till följd av särskilda omständigheter av humanitära skäl vore oskäligen.³¹ Ehuru avsikten är, att klausulen skall komma till användning endast i särskilt ömmande undantagsfall, kan den å andra sidan på grund av sin allmänt hållna formulering tillämpas i de mest skiftande situationer. Sin största betydelse torde klausulen komma att få då utlämningsavtal ingåtts. I sådana fall kan klausulen sägas utgöra ett surrogat för den diskretionära prövningsrätt, som man sett sig nödsakad att avstå ifrån.³² Finland har även förbehållit sig rätt att åberopa klausulen vid tillämpning av den europeiska utlämningskonventionen.³³

Humanitetsklausulen kan först och främst tillämpas i de kasuistiska fall som uppräknas i utlämningslagens 8 §. Även andra situationer kan hänföras hit, såsom att den avsedda personen här ingått äktenskap, förhållit sig väl och möjligen grundat någon liten

²⁸ Utlämningslagens 7 § och konventionens 3 art. Klausulen har även sin motsvarighet i utlänningsförordningens stadganden om asylrätt (24 §).

²⁹ Stadgandet därom innebär i viss mån beaktande av *l'ordre public* inom utlämningsrätten (se svenska lagrådets yttrande i Sv. prop. s. 118).

³⁰ Överläggningarna ägde rum efter det den svenska lagen tillkommit. Danmark fick sin nya utlämningslag år 1967. Motsvarande norska lag har ännu icke färdigställts.

³¹ Den svenska utlämningslagen har här lokutionen »uppenbart oförenlig med humanitetens krav». Den finska lokutionen kan möjligen ge intryck av att kravet på oskälighet vore lägre än i den svenska lagen. Detta torde icke ha varit avsikten. I det tidigare finska lagförslaget (lagberedningens publ. nr 8/1968) var lokutionen på denna punkt nära nog likalydande med den svenska lagens, men i ett senare skede valdes på inrådan av laggranskningsrådet, närmast av stilistiska skäl, en annan formulering (laggranskningsrådets utlåtande nr 1/1970 s. 11; stencilerat).

³² Se Expl.Rep. I s. 10 f.

³³ Utom de nordiska länderna har även Nederländerna förbehållit sig rätt att beakta humanitära omständigheter (se Legal Aspects s. 77) Den nederländska utlämningslagen innehåller även motsvarande stadgande (se Grütznert, Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen, Bonn (lösbladssystem) Sign. IV N 6 art. 10,2.

rörelse, vilket allt skulle spolieras i fall av utlämning. Självfallet bör vid dessa avvägningsfrågor även brottets art och grovhet beaktas. Uttryckligen bör framhållas att åldersfaktorer, sjukdom, välförhållande etc. icke i och för sig utgör utlämningshinder. Fallet måste vara så ömmande, att utlämning av personen framstår som oförenlig med humanitära synpunkter.³⁴

Klausulen kan även komma till användning, då den begärande statens rättsordning icke anses uppfylla humanitära krav. En sådan förtroendekris kan uppkomma t.ex. om förhållandena i den begärande staten genom statskupp ändrats, efter det avtal ingåtts.³⁵

En tillämpning av klausulen kan aktualiseras även i något enskilda fall, där Finland medelst avtal förbundit sig att godta av den begärande staten tillsända domar eller häkttningsbeslut som sådana.³⁶ Skulle det härvid uppstå allvarligt tvivel om den avsedda personens skuld, kunde utlämning förvägras jämlikt utlämningslagens 8 §.^{36a}

Medan utlämning för politiskt brott icke är tillåten, skulle däremot jämlikt utlämningslagen 6 § utlämning av den som gjort sig skyldig till attentat i regel vara möjlig, oberoende av om gärningsmannens bevekelsegrunder varit politiska eller ej (*attentatsklausul*). Om nu en sådan gärning i något undantagsfall kan »försvaras i mänsklighetens eller frihetens namn»³⁷, kan även utlämning av en attentatsman med stöd av humanitetsklausulen vägras.

De nämnda fallen utgör endast en exempelsamling. Utlämningslagens 8 § kan tillämpas även i övriga fall, då utlämning på grund av särskilda omständigheter av humanitära skäl skulle framstå såsom oskälig.³⁸

³⁴ Jfr *Riben* a.a. s. 22 ff.

³⁵ Det behöver dock icke vara fråga om så extrema fall som utlämningsframställningar av allehanda 'militärjuntor' el. dyl. Belysande för situationer, där klausulen kan tillämpas, utgör följande interamerikanska utlämningsfall relaterat i *Harvard Law Review* 1970 s. 456 ff. Delstaten Oregon i U.S.A. vägrade år 1967 att utlämna en person till Arkansas för avtjänande av frihetsstraff, emedan förhållandena i den straffanstalt som det var fråga om ansågs omänskliga. Ordningen upprätthölls av fångar, s.k. 'trusties', vilka brutalt terroriserade sina medfångar. Förhållandena i fängelset har väckt stor uppmärksamhet (se *Time* 18. 1. 1971 s. 29) och ansågs utgöra ett brott mot konstitutionen.

³⁶ Utlämningslagens 9, 2 §.

^{36a} Reg.prop. s. 5.

³⁷ Cit. ur riksdagens lagutskotts betänkande nr 2/1970 Rd.

³⁸ Enligt motiven till motsvarande stadgande i den danska utlämningslagen kan klausulen tillämpas i »tilfaelde, hvor de følger, som en udlevering ville medføre for den pågaeldende, ville stå i et sådant misforhold til lovetraedelsens beskaffenhed og den fremmede stats rimelige interesse i udleveringen, at det måtte anses for uforeneligt med humanitaere hensyn at tillade udlevering» (Lovforslag, Folketingsåret 1966—67.2 samling). *Unmack-Larsen*, Juristen, Köpenhamn 1968 s. 46, understryker att bestämmelsen »må have et snævert anvendelsesområde.»

På grund av det begränsade utrymme, som stått till förfogande, har endast några aspekter på utlämningsinstitutet kunnat behandlas. Tyngdpunkten har härvid lagts vid den materiella sidan, den som hänför sig till den internationella straffrätten. Utlämningsrättens procedurregler har endast flyktigt berörts.

III Utlämningsinstitutets förhållande till annan internationell rättshjälp

Utlämningsinstitutet utgjorde länge den nära nog enda formen av internationell rättshjälp inom straffprocessen och är ännu den viktigaste. Detta förhållande torde likväl icke fortgå länge. Under nutidens dynamiska förhållanden har den internationella rättshjälpen nämligen på allvar börjat expandera.

Nära utlämningsinstitutet står *överförande av verkställighet av straffdomar*. Efter att ha varit närmast ett internordiskt 'monopol',³⁹ infördes överföringsinstitutet bland europarådsländerna år 1970 genom en multilateral konvention. Huvudprincipen i denna är, att den överförande staten avgör skuldfrågan och utsätter straffet, varefter den dömda överförs till mottagarstaten, vanligen hans hemland, för verkställighet av straffet. I den sistnämnda staten dömes han på nytt enligt denna stats lag. Domstolen i mottagarstaten är vid detta s.k. *exekvaturförfarande* bunden, väl av tillräknandet men ej av den tidigare utsatta påföljden. Den dömdes situation med avseende å straffet får genom exekvaturförfarandet likväl icke försämrats.⁴⁰

Medan bestämmelserna om *utlämning* huvudsakligen utnyttjas för att återfå förbrytare, som för att undgå påföljderna av brott flytt från sitt hemland, kommer *överföringsinstitutet* att få sin största betydelse i fråga om brott, som personer, vilka tillfälligt vistas utomlands (t.ex. turister och s.k. gästarbetare), begått på sin tillfälliga vistelseort. En annan olikhet är, att det vid *utlämning* är den mottagande staten som framställer begäran om åtgärden, medan vid *överföring* den överförande staten anhåller om, att den mottagande staten övertar verkställigheten.⁴¹ Den till vilken begäran riktats, kan enligt 1970 års konvention endast i undantagsfall vägra verkställighet.⁴²

En annan rättshjälpsform, som i betydelse kanske kommer att överflygla utlämningsinstitutet, är *överförande av åtal* från en stat till en annan. Även detta institut har utgjort en internordisk specialitet. Den 6 februari 1970 ingicks mellan de högsta åklagarmyndig-

³⁹ Se L. 20. 6. 1963/326.

⁴⁰ Expl.Rep. II s. 18 och 97 f. (42 och 44 art.).

⁴¹ 5 art. i 1970 års konvention.

⁴² 6 art.

heterna i Norden ett avtal härom, vartill 1 kap. strafflagen erbjöd möjlighet. Inom europarådet åter uppgjordes år 1971 ett utkast till en multilateral konvention om sådant överförande.

Även inom området för *mindre ingripande rättshjälp* i brottmål såsom delgivning av stämning, vittnesförhör etc. har ett nyskapande arbete skett i europarådets regi. Redan år 1959 ingicks en multilateral konvention, som reglerar dessa frågor.

När ovan nämnda jämte vissa till dem anslutna konventioner⁴³ blivit ratificerade av ett större antal stater, har den internationella straffprocessrätten i Europa helt nydanats. Konturerna av detta nya rättssystem kan redan skönjas. Formerna för internationell rättshjälp inom straffprocessens område kommer att kunna indelas i tvenne huvudgrupper, primär och sekundär rättshjälp.⁴⁴ Genom *primär* rättshjälp överförs hela processen eller en väsentlig del därav till den stat som blivit anmodad därtill. Den *sekundära* rättshjälpen åter innebär att den anmodade staten endast ger nödigt bistånd för genomförande av processen i den stat som gjort framställningen.

Primär rättshjälp kommer att ges genom överförande av *åtal* och överförande av *verkställighet*. Sekundär rättshjälp åter möjliggöres med stöd av *rättshjälps-* och *utlämningskonventionerna*.

Genom att tillämpa konventionerna kommer man i varje skede av ett brottmålsförfarande att kunna välja den ändamålsenligaste och skäligaste lösningen. Detta gäller såväl efterspaning och förundersökning som rättegång och verkställande av dom.

Vid tillämpning av de nya reglerna bör man sträva till att den som blir föremål för ett straffprocessuellt förfarande icke försättes i en sämre ställning på den grund att däri ingår ett internationellt-rättsligt element. Sålunda är det t.ex. inte alltid givet, att rättegången och verkställigheten bör äga rum i samma stat. Rättegången sker ofta lämpligast i den stat där brottet begåtts, emedan bevis-

⁴³ De här nämnda 'centrala' rättshjälpskonventionerna är (jämte nr i europarådets fördragsserie): *utlämningskonventionen* (Convention on Extradition, nr 24); konventionen om straffdoms internationella *rättsverkan* (Convention on the International Validity of Criminal Judgments, nr 70), vars 2. huvudavsnitt reglerar överföring av verkställighet; förslag till konvention om överförande av *åtal* (Draft Convention on Transfer of Proceedings); *rättshjälpskonventionen* (Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters, nr 30). Kring dessa grupperar sig följande mera 'perifera' konventioner: *trafikbrottskonventionen* (Convention on the Punishment of Road Traffic Offences, nr 52); konventionen om *övervakning* av villkorligt dömda eller frigivna (Convention on the Supervision of conditionally sentenced or conditionally released Offenders, nr 51); konventionen om *repatriering* av minderåriga (Convention on the Repatriation of Minors, nr 71). Endast konventionerna nr:ris 24 och 30 har än så länge ratificerats av ett större antal stater. Finland är t.v. anslutet endast till utlämningskonventionen.

⁴⁴ Denna indelning har rekommenderats av prof. *Hulsman*, Rotterdam.

ningen lättast kan förebringas där. Verkställigheten av frihetsstraff åter bör helst ske i den miljö, där den dömda hör hemma och där han även under verkställighetsskedet har möjlighet att umgås med sina anhöriga genom att mottaga besök och under permission.

Avståndens 'krympning' samt de ekonomiska och politiska integrationssträvandena i dagens värld har lett till ett allt livligare internationellt umgänge mellan såväl staterna som de enskilda medborgarna. Allt angelägnare framstår därför kravet på snabba och följsamma åtgärder för den rättsliga regleringen av alla de frågor som sammanhänger därmed. Ovan har antytts huru man inom den internationella straffprocessrätten tänkt möta dessa krav. I denna smältdegel skulle utlämningsinstitutet 'degraderas' till en i dubbel mening sekundär form av rättshjälp. Samtidigt kan man likväl konstatera, att detta gamla rättsinstitut genom de allmängiltiga principer, som utkristalliserats vid dess tillämpning, fortfarande utgör en fast grund att bygga vidare på.